

a očisty dílem básnickým“, metafysické revolty, boje s osudem (p. Vodák, aby tuto představu snížil a zatemnil, mluví impostorsky o „hádkách s osudem“). Dobrá: tak píše p. Vodák na str. 5. O stránku dál snažil se zpodobnit dramatický vývoj Sv. Čecha. A v čem nalézá jeho kritérium? V *témž, v čem já, v témž, co zahrvoval u mého Zoly*: ve výchově a očistě, v růstu mravním, v zduchování. Jak prý překonal v „Žižkově“ smyslnost „Adamitů“! Jak prý obraznost jeho se „pročistila“ a „prometla“! Nebo nechápe p. Vodák, že smyslnost může být osudem něčím a že boj s ní jest boj s osudem?

Nebo: mám vykládat, v čem pojetí metafory u Claudela rozchází se s obyčejným jejím školským pojetím? A mám mu vykládat, proč a jak pojem metafory Claudelovy jest samým klíčem tvorby básnické? Ale pak by mohl také chtít, abych mu vykládal základy matematiky a když by jim nerozuměl, řekl by s herbenovskopilátovskou rozsaftností: „Věty Šaldovy nezní vždycky jasně“ (zvláště když se citují kuse a vynechává se při nich doplněk, dodávám za sebe, neboť ani této poskvrně nevyhnul se p. Vodák ve svém referátě!). Neboť tento muž uvykl již, příčiny své nechápavosti hledati ne v sobě, nýbrž stůj co stůj v kritisovaném, a dovede po případě, potřebuje-li toho, nepochopiti i definice elipsy nebo paraboly.

Ukázal jsem nedávno na Herbenových polemikách, že vynalezl podivuhodné polemické umění, nakresliti vlastní portrét a podepsat pod něj svého odpůrce. Na tuto chytristiku upamatovalo mne počínání Vodákovy, který na konci svého referátu vyčítá mé knize „únavnou profesorskou šedivinu“. Nastojte a sluch zbystřete: Vodák hází po jiném — profesorskou šedivinou! Zítra hodí snad po mně realistickým suchoparem; neboť ten muž má opravdu kuráž. I „kazatelskou příslnost“ a „upjatost“ našel v mé knize — on, profesor Vodák!

Na všech stranách týčí prý se „vysoká zeď“ odbornictví, přes kterou nikam není vidět“. Milý dobrý profesore Vodáku, jsou lidé, kteří ani na vrcholech alpských nic nevidí, neboť neumějí zdvihnout hlavy nebo nemají dobrého zraku. Jsou lidé, kteří i na nejkrásnější vyhlídce budou hledat a počítat vši na květince, která jim kvete u nohou. Výtka odbornictví, obmezenectví, neživotnosti, obzorové zúženosti a těsnosti z *Vašich* úst nechává mne proto úplně lhostejným. Jsou lidé, kteří, mají-li něco z knihy pochopit, musí býti rypáni každou chvílí autorem do žeber — ale to jest familierní zvyk, kterému nejsem oddán, a pozornost za tuto cenu nejsem uvyklý si kupovati.

Já vím zcela určitě, a každé dítě dobré vůle to vidí, že v „Duši a díle“ nepěstuji odbornictví pro odbornictví, učenosti pro učenost; co zde podávám, není učenost scholastická, nýbrž *nauka životní* v plném a ryzím smyslu slova. Neboť tvorba básnická jest mně jeden z vrcholných dějů životních a ukáží-li co nejpodrobněji a nejpřesněji, jak vytváří básnickou skutečnost Flaubert nebo Máchy nebo Rousseau nebo Březina, sestoupím-li se čtenářem jak nejhloběji mohu v samu jejich tvůrčí funkci, mám jistotu, že uvedl jsem jej *do dílny životní* a ne do křivule, v níž rodí se homunculus, a že sloužil jsem životu a ne papíru.

Vy tvrdíte o sobě, že znáte pravou cestu k životu v kritice. Nuže, milý pane, seberte své recenze, které tisknete v novinách již desetiletí, v knihu, a pohovoříme si o ní. Odložte jednou již svůj nemístný stud a položte se také na pitevný stůl, na nějž jste posud kladl jen jiné. Před šesti lety byl již papír koupen na soubor *Vašich* článků literárních, a Vy poslední chvíli zase jste utekl od veřejného počtu

ze své činnosti. Nemyslíte, že jest v tom něco zahanbujícího a přímo nepřirozeného, píše-li literát jako Vy desetiletí a desetiletí, potiskl-li haldy novinářského papíru a — nevydal přitom ani sebetenčí knížičky, ani stínu toho, co dalo by se nazvat dílem literárním? „Být či nebýt“, ano v Hamletovi jest taková otázka. Nemyslíte, že přistupuje k Vám jako ke kritikovi již co nejtěsněji a co nejnaléhavěji?

Česká literatura a sociální demokracie

(Replika p. F. V. Krejčtému)

Ani já nemám chuti a dokonce již ne času k polemickému sporu, a nejméně již slo mně a jde mně o nějaké osobní potyčky s p. F. V. Krejčtím nebo jiným sociálním demokratem. Jen pro zásadnou důsažnost těchto otázek pro českou kulturu a její vývoj vyvolal jsem diskusi o nich, ačkoliv jsem věděl, že odpoví mně stranická zaujatost a nepřístupnost, jakož se také stalo. Píší-li dnes ještě několik slov epilogu, píší je jen proto, abych zdůvodnil své stanovisko lidem vlastního soudu a vlastní myšlenky.

Pan Krejčtí praví, že spor točí se kolem dvou bodů: jde prý o poměr moderní české literatury k sociální demokracii a o mé „třnutí ke katolicismu“. Již toto druhé slovo p. Krejčtího falšuje však situaci a klade křivě otázku. Neřekl jsem nikdy, že „třnu ke katolicismu“, řekl jsem jen, že „nevím, přiblíží-li mne k němu nebo oddálí-li mne od něho můj příští vývoj“ — to jest něco zcela jiného, p. Krejčtí! Katolicism jest mně soubor otázek a problémů nejružnějších: od noetiky a dogmatiky až do katolicisujícího estétství, jaká to škála představ a pojmů! To je blížiti se mu na jedné straně a vzdalovati se od něho na straně druhé! Jest na př. katolické klima duševní, katolická smyslnost: znatelům Musseta, Verlaina a u nás Máchy jest jasné, co chci říci. A na druhé straně stačí čísti pozorně Comta, zakladatele moderní sociologie, aby pochopil, kolik žije v něm z katolické disciplíny a z jeho společenského pozitivismu. Znatel Nietzscheho ví, jak i jeho okouzloval katolicism ve svých chvílích zpod masky genia latinského; a Stendhal měl dny, kdy bez něho byl by nesnesl moderního světa a života — tak pustý byl mu a sestřízlivě! Sapientí sat! Je-li kdo moderní sociální romanopisec, jest to jistě Charles Louis Philippe, a také on měl období, kdy byl poután katolicismem. Vůbec: spisovatel, básník, umělec, a něhož nikdy katolicism nepůsobil, který nepodleh po té nebo oně stránce jeho kouzlu, jest mně podezřelý jako mediokrita, jako duševní tustokožec, jako syrovátkář obraznosti. Ne-li nic jiného, *jedinečnou školou pro psychologa* jest a bude vždycky!

Já napsal své slovo o katolicismu na *obranu duchového seburčení a duchové volnosti*, jež by nám rád upřel volnomyšlenkářsky přebarvený protestantism à la Herben; a jsem rád, že jsem je vyřkl — bylo věru již na čase!

A snesu s lehkým shovívavým úsměvem obvinění p. Krejčtího, jako bych pěstoval v České kultuře „podivné orchideje reakčních tendencí“ (čímž jsou míněny články Alfr. da Fuchse a Paula Claudela). Pan Krejčtí rozdělil si totiž velmi pohodlně a velmi prostoduše svět svým pravověrným sociálně demokratickým lineálem na dvě půlky: jedna je černá, druhá je bílá. Na jedné straně ve svorném objetí sociální demokracie, moderní věda, sociální pokrok, nový názor světový, mravní hodnoty, dramatické vzruchy, moderní lyrický pathos — na druhé straně zatuch-

lina, reakcionářství, kapitalismus, katolicismus, individualismus, romantika a sentimentalita. Jakyžel, p. Krejčí, že svět jest zmotanější a že tento čistotný preparát existuje jen ve vaší hlavě! Každý, kdo zná moderní svět a život, může se tomu jen usmát, neboť ví na př., že moderní věda poléčkuje velmi často sociální demokracii a traktuje ji jako utopii a že slouží velmi ráda a velmi horlivě kapitalismu i militarismu; že moderní člověk americký jest sociální demokracii a jejím principům hospodářským co nejdál od ní a stojí zcela na stanovisku starého individualismu, na stanovisku nejsurovější, zcela neobmezené soutěže a všechny sny o společenském přerodu pokládá za hloupý žvást a sentimentální tlach; že o přeměně světa pracují mnohem více jiné síly než sociální demokracie, síly namnoze zcela soukromé a neopatřené žádnými etiketami, a že síly ty často mají ke staré mystice a ke staré exaltované křesťanské ethice nekonečně blíže než k rozumářskému dogmatismu sociálně demokratickému atd. atd.

Pan Krejčí klame se domnívaje se, že já favorisuji katolicismus nebo jakékoli reakcionářství v České kultuře, a klame se zejména, míní-li, že všechno to činím z jakési sympatie k myšlenkovému vývoji p. Alfreda Fuchse. Nikoliv: já vidím situaci dnes takto: Intra muros peccatur et extra. „Modernistů“ a „volnomyšlenkářů“ mají předsudky o „konservativcích“ a „tradičnicích“ jako tito o oněch. Volnomyšlenkáři rázu pana Krejčího podceňují kulturní hodnoty náboženské a neznají duchové práce, která tu byla vykonána. Tedy jako korektiv, jako látku k přemýšlení a k poznání přinesl jsem několik statí p. Fuchsových. Za poslední slovo jich nepokládám; mé stanovisko jest jiné, řekl jsem již jednou a opakuji dnes po druhé! Jsem mně jen jednou složkou — a složkou přehlíženou „volnomyšlenkářů“ — synthesa leží jinde, leží zejména výše. Až přijde čas, ukáží na ni; až přijde čas, promluví se za sebe. Připustil-li jsem ke slovu *zalm* p. Fuchse, učinil jsem to právě ze snahy, aby synthesa dala se na podkladě nejširším.

*

Pan Krejčí rozhořčuje se nad lhostejností moderní literatury české k sociální demokracii, která prý vyvolává „celý svět nových mravních hodnot, nadějí, dramatických vzruchů i lyrických inspirací“ — jen prý ruku po nich vztáhnout! Pan Krejčí dopouští se zde nejprve starého bludu svého, na který upozornil jsem již minule: ztotožňuje sociální demokracii prostě s *celým* moderním životem, s *celým* úsilím moderního člověka. A přece toto úsilí tryská velmi často mimo sociální demokracii a jindy bývá jí přímo protichůdné. Tak na př. moderní národní filosofie americká, pragmatismus, nebo filosofie Bergsonova, v mnohém mu blízká, — abych uvedl jen tento dvojitý duchový proud tak charakteristický pro dnešní dobu — jsou úplně cizí a přímo odporne marxismu s jeho rozumářským dialektickým determinismem! Sociální demokracie není tím úžasným jedinečným kvasem moderního života, kterým ji maluje p. Krejčí. Řeknu celou svou myšlenku: mohla se jim snad zdáti a zdála se skutečně jim některým v letech devadesátých, ale od té doby přišel o vystřízlivění a vystřízlivění, žel, v mnohém velmi zdůvodněné! Sociální demokracie jest dnes „dobrou, slušnou, spořádanou politickou stranou“ — ale to nestačí, aby měla právo monopolisovati pro sebe sympatie mladé poesie. Pan Krejčí maluje situaci zase se svou starou stranickou zaujatou jednookostí: vypisuje obšrně, co jest dlužna literatury sociální demokracii — ale o dlužích sociální demokracie litera-

tuře neví. A přece dluhy zde jsou, a nejsou malé. Dovedla sociální demokracie soustřediti v sobě opravdu nejlepší literární síly? Nedala se oklamati často etiketou a nefedrovala často etiketu na zboží zcela průměrném? Nestačili jí často a nestačí jí i dnes ještě lidé, kteří skloňují stále „sociálně demokraticky“ sedmi pády, ale nemají svých vlastních tvůrčích motivů?

Jak ryze vnějškově a pouze látkově pojímá sám p. Krejčí vztah moderní tvorby k dobovým ideám společenským, dokazuje nad jiné výmluvně blud jeho, podle něhož pokládá svůj „Červeneček“ za *ideový* román; v něm dal prý p. Krejčí básnický výraz časovým tendencím, časovým ideám, a poněvadž mně prý tyto časové ideje jsou cizí a nesympatické, nepochopil prý jsem básnického činu p. Krejčího. To však jsou těžké omyly a těžké sebeklamy. „Červeneček“ p. Krejčího jest *stará sentimentální erotická romantika*, abych užil slov p. Krejčího (jimž já nedávám ovšem toho přfhaného smyslu jako on). Co jest v „Červenci“ *básnický ztělesněno*, jest erotický děj mezi dvěma muži a provdanou ženou, tedy nejstarší francouzský trojúhelník. Vedle této básnické akce jest tu ovšem ještě garnitura osob druhoradých a episodních — paní Klánová, učitel Vítek, profesor Malvín — kteří *hovoří* o monismu, moderním náboženství, radostnosti moderního bezbožectví, spalování mrtvol a jiných více méně časových themech —, ale jsou *hovory* a *rozprávky* o *ideách* již *básnická tvorba, ideová poesie? Bilde*, Künstler, rede nicht! Týmž právem nebo neprávem mohly by episodní figurky p. Krejčího baviti se na př. o parcelaci selských pozemků nebo jiných problémech agrární politiky a byl by to pak — román agrární? Nebo o stávkách a jiných otázkách politiky sociální a byl by to pak — román sociální? Nikoliv, pan Krejčí tone v těžkém sebeklamu: jeho román má z časových ideí jen zcela vnějškový *nátěr*, jen vnějškovou *dekoraci*, která nemá s vlastním *básnickým organismem* jeho práce nic společného; naopak: jest mezi nimi trapný rozpor, jak ukázal jsem podrobněji ve svém referátu v těchto listech. Pan Krejčí přečti si jen a promysli si jen některý opravdu ideový román nebo ideovou novelu Balzacovu, „La recherche de l'Absolu“, „Loris Lamberta“, „Neznámé arcidlo“ na příklad, a pochopíš, co jest to básnické dílo, v němž idea proměnila se opravdu *v lélo* a *v krev*, stala se samým životním středem, který innervuje dramatický hyb a dramatické napětí celému slovesnému organismu!

Mně ideje, o nichž *hovoří* se v románu p. Krejčího, jsou známé a běžné od mého jinošství — Spinozu četl jsem ve svém osmnáctém roce a již tehdy věděl jsem, čím byl Goethovi — a nemám k nim antipatii, jako nemám zvláštních sympatií k liturgickým a dogmatickým problémům a hříčkám mnišských románů Huysmansových. Mně monismus jest dnes vědecká hypotéza jako dualismus a jako pluralismus a jako vědecká hypotéza *pro básnickou tvorbu* mrtvé haraburdí, pokud nepřijde básník jako Goethe, který ji promění dotknutím svého genia v básnickou *skutečnost*! Pan Krejčí mýlí se a klame i jiné, píše-li, že „dobové tendence“ jsou mně překážkou při uměleckém díle; naopak: jsou mně předností, ale *ovšem* za *jedné* *kardinální podmínky*: že se staly *básnickou skutečností*, že přestaly být papírem, novinářským článkem, traktátem, rozpravou a staly se *básnickým tělem, básnickou krví*, že pod „časovostí“ nalezl básník *odvěkou a všelidskou nutnost! Koketovat* s dobovými ideami, dáti *hovořiti* o nich a *debatovati* o nich v literárním díle, není nic nesnadného; ale *tvoriti* z nich opravdu básnickou skutečnost, viděti je jako *hybné síly* a *dramatické středy*, *ukázati* je v této akci — toť úkol nad úkoly; hic Rhodus, hic salta!

Pan Krejčí nalezl smutnou odvahu, hájiti paní Marie Majerové a jejího paušálního bagatelisování a podezírání literátů, kteří se exponovali v nejhorsších dobách za sociální demokracii, a urážeti mne proto, že jsem se pí Majerovou — urážeti nedal. Pan Krejčí nechápe ani, že urážkou jest, psala-li o mně pí Majerová jako o někom, kdo „se tváří mysticky a šilhá po katolicismu“: šilhá jen ten, kdo se bojí pohleděti zpřímá, a tváří se mysticky jen *komediant*, který mysticky necítí. Já zde tedy znova opakuji, že stojím za každým slovem, které jsem proti pí Majerové napsal, a že každé mé slovo bylo zdůvodněné a spravedlivé ve svém rozhorlení: čin pí Majerové byl stejně nepěkný lidsky jako literárně, a pí Majerová ví to sama nejlépe ve svém nitru. Já lidsky pí Majerové vůbec se nedotkl, ale co napsal jsem proti ní jako literátce a novinářce, jest úplně zdůvodněné, a necítí-li se to všude dnes, bude se to všude cítiti zítra.

Mikuláš Aleš zemřel

10. července t. r.: nepřežil tedy dlouho pozdních oficiálních poct, které mu přinesly jeho šedesáté narozeniny; bylo-li třeba ještě důkazu o hluboké zásadní čistotě duše a povahy Alšovy, podala jej tato smrt, kterou odloučil se tak rychle od své pozdní popularity, jako by podezíral její kvalitu, jako by tušil, že vetřelo se v ni mnoho živlů vnějškových, náhodných a málo ryzích. Mikuláš Aleš stal se populární v posledním desetiletí životním svými sujety, *látkovým* okruhem svého umění, ale vlastní tvůrčí síla jeho, jeho umělecký čin, kvality jeho výrazu, síla jeho zoru duchového unikaly často i jeho upřímným etitelům. Málokdo plně chápal, cítil a oceňoval epickou sílu jeho linie, její pádnou naléhavost a vzletnou křepkost; málokdo cítil jeho teplou melodii dekorační; málokdo věděl, odkud tryská jeho síla a něha, štědrá milostnost a bezpečná pokojnost, v něž nořil a potápěl všecko, čeho se dotkl; málokdo schýlil se dosti blízko k tvůrčí duši Alšově, aby ovál jej její blaživě bezpečný oddech, aby postřehl přejemnou tkáň milostného díla, na němž pracovala. Největší většina lidí milovala Alše na základě *bludu*: domnívala se, že Aleš opírá se o jakési ryze autentické a domorodé, národní nebo lidové umění, že jest jeho pokračovatelem anebo dovršitelem; soudila o něm, že jest zjev zcela výlučný, uzavřený a odloučený od vši západní kultury výtvarné. Tuto venkoncem nesprávnou a bezduchou domněnku, která v pravdě uráží a snižuje umělce, jehož chce vyvýšiti, vyvrátila již a vyvrátila ještě dokonaleji opravdová kritika výtvarně umělecká; ukázala již a ukáže ještě více, že umělec Aleš byl duch kulturně uvědomělý, výtvarně poučený a vepředený velmi důvěrně do umění západního: jeho linie sahá svými posledními kořeny až do velikého kresebného umění římské renesance; jeho ornament jednou prostřednictvím Manesovým upíná se na styl románský, jako jindy přizpůsobuje si s úžasným taktem tvůrčím živly barokové nebo rokokové; a směr, který zabral v několika olejích svého mládí, vedl rovnou ve světelny impresionism a předbíhal vrstevnické vývojové stadium českého malířstva. Jako málokdo zvažil posud plně tvůrčí výbojnost umění Alšova, budoucího opravdu prostor a rozechvívajícího jej teplou a bystrou vibračí pohybovou, tak málokdo sledoval jeho techniku a vyslídil její jemnosti často až rafinované, její jedinečnou útočnou lehkost a spolehlivou bezpečnost: jeť dílo Alšovo plně objevů a nálezů, velkých, malých i nejmenších, a tento člověk opra vdu geniální jako *bájl*

neustále, tak i *vynalézal* neustále všecko, čeho mu bylo třeba: neustále vytvářel si, brousil a ostřil si své nástroje umělecké.

Ale přesto: cítíme všichni, že umění Alšovo jest útvar dokonaný a cele uzavřený, v němž není možno pokračovati; že Alšem uzavírá se celé období českého výtvarnictví, že jím odchází nejen velký duch tvůrčí, ale i zvláštní způsob, jakým se pojímaly, ale nepojímají již dnes, život, umění, národnost; že cosi nenávratného, cosi, čeho není možno již vzkřísiti, polomythického, poloelegického, klade se s ním v hrob; že české obrození umělecké odchází za Alšem, mistrem, který vytvořil a lépe: *z básnil* výtvarnými prostředky mythus českého obrození národního. Úkoly a cíle výtvarného umění jinak se dnes pojímají. Po jiné metodě volají nejmladší: žádají si přimknutí co nejtěsnějšího k vývojové práci západoevropské; kde Aleš intuitivně dobíral se poznatků nesdělitelných, jichž jen on mohl užítí ve svém díle tím, že je v ně vtělil, touží nejmladší po jakémisi zvědečtění a zevšeobecnění práce umělecké: touží po řešení jakýchsi matematických úkolů uměleckých, všeobecně platných a průkazných, touží po *zcivilisování* umění v nejširším smyslu. Není zde místa, rozlišiti světlo a stín těchto snah, které jsou ostatně ozvěnou snah západoevropských. V umění jsou snad i nutné doby, kdy práce badatelská opatřuje nové podmínky a nový materiál vlastní práci tvůrčí a tak ji, alespoň na čas, zastírá nebo pošunuje na druhé místo; ale doby ty jsou doby přechodné a vlastní úkol kultury umělecké, vytvářeti *osobnosti* umělecké, dostane se znova do popředí. Hledisko výlučného fanatismu vývojně historického, které cítí dílo umělecké jen jako etapu vývojovou a jako dokument historický, cítí se pak nutně jako barbarství estetické, které jest právo jen *naukové* stránce díla uměleckého, ale přehlíží úplně jeho vyšší cenu kulturně osobnostní. V tomto smyslu bude dílo Alšovo vždycky korektivem tomu, co jest pochybného a pochybeného v dnešních snahách nejmladších. Vždycky znova a znova připomene civilisační všeobecnosti svou kulturní jedinečností, svou intuitivnou milostností axiom Goethův: nejvyšší štěstí lidské jest v osobnosti.

Sionism: Vom Judentum. Ein Sammelbuch

Na první pohled a při povrchní četbě není tato kniha, vydaná Spolkem židovských posluchačů vysokoškolských Bar Kochbou v Praze, více než sbírkou příspěvků ke kulturní filosofii židovské a orientální, a příspěvků, řeknu ihned, často velmi cenných a hodnotných. Ale přihlédněš blíže a vidíš, že kniha nechce býti naprosto literaturou, nýbrž *činem* nebo alespoň stupněm k němu: poplašným výkřikem, jenž vybouří spící, bojem s národem hluboce pokleslým o národ lepší a opravdový. „Tato kniha,“ praví se v předmluvě, „jest vydána sionisty; to budíž řečeno hned zpředu, aby se předešlo každému klamu. Nic nebudiž nás vzdálenější než prolhaný nebo hračkařský plášťik chladné objektivnosti. Nechtěli jsme sbírat chytré a smělé a chladné výroky, úvahy, pozorování, nás nezajímá vědění, jak myslí o židovské otázce ten nebo onen muž sebe významnější v životě světském; chtěli jsme slyšeti lidi, kteří hledají z tísně a zoufalé vzpoury cestu, cestu ke skutečností *nového* židovského života. Cestu, která popírá dnešek, poněvadž jest rabský a nesnesitelný, a která společně chce *stvořiti* zítřek. Chce stvořiti: ne planá slova, ne krásné řeči, ne chytré a široké myšlení chce tato kniha zjevovati, nýbrž chce, poněvadž to jinak není možné, duchovým rozhovorem vybudovati obecnost,